

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΒ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1949

ΑΡΙΘ. 88

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

(ΕΙΣΑΓΩΓΗ)

Α'.

Ύστερα ἀπὸ τὰ διάφορα ἄλλα θέματα τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, πὸ μᾶς ἀπησχόλησαν στὰ προηγούμενα ἄρθρα, ἡ ἔρευνά μας δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔλθῃ στὸ θέμα πὸ λέγεται «κοινωνικὸ ζήτημα». Λέμε δὲν μπορεῖ, γιατί ἀλήθεια εἶναι πὸς θὰ ἤθελε ἡ στήλη τούτη νὰ μποροῦσε νὰ ἀφήσῃ γιὰ καταλληλότερο καιρὸ τὸ θέμα αὐτό. Ὅχι βέβαια γιατί δὲν τὴν ἐνδιαφέρει ἓνα ζήτημα τόσο κρίσιμο, στὴν ἐποχὴ μας μάλιστα, ἄλλὰ ἀκριβῶς γιατί εἶναι τόσο ζωτικὸ καὶ τόσο κρίσιμο, τόσο μεγάλο, τόσο ἀπέραντο, στ' ἀλήθεια, τὸ ζήτημα αὐτό, τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Κι' ἄλλοτε μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τονίσω, ὅτι στὸ ρυθμὸ τούτου τοῦ περιοδικοῦ ταιριάζει ἡ ψύχραιμη, ἀτάραχη, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ πῶ, ἐργαστηριακὴ ἔρευνα, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἐκείνου πὸ γράφει ἀλλὰ ἀκόμα, ἴσως πρὸ πάντων, ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἐκείνου πὸ διαβάσει. Καὶ τὸ κοινωνικὸ ζήτημα εἶναι σήμερα τὸ ἐπίκεντρο τοῦ σεισμοῦ, πὸ κλονίζει ἀπὸ τὰ θεμέλια τὸν σύγχρονο πολιτισμὸ, ὁ κρατῆρας τοῦ ἡφαιστείου πὸ λέγεται σημερινὴ κοινωνία. Καί, πὸς τὸ θέλετε, ἄς τὸ ποῦμε κι' ἄς τὸ ξαναποῦμε, ὁ κρατῆρας ἑνὸς ἡφαιστείου μπορεῖ νὰ εἶναι κέντρον δημιουργίας, ἴσως-ἴσως δημιουργίας κοσμολογικῆς, δὲν εἶναι ὅμως, βέβαια, τὸ ιδεῶδες σπουδαστήριον κοινωνιολογικῶν μελετῶν! (1).

Καὶ γιὰ νὰ μιλήσωμε πὸ συγκεκριμένα, ἐκεῖνος πὸ γράφει γιὰ τέτοια θέματα, στ' ὄνομα μάλιστα τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ἔχει τὸν, εὐλογώτατο ἄλλωστε, φόβον μήπως αὐτὰ πὸ θὰ πῆ σκοντάψουν στὴν προκατάληψιν πὸ εἶναι τόσο φυσικὸ πρᾶγμα σήμερα! Εἶναι τόσο φυσικὸ, σ' ἓνα τέτοιο ζωτικὸτατο θέμα, ὁ ἀναγνώστης νὰ ἔχῃ τίς σχηματισμένες ιδέες του καὶ νὰ διαβάσῃ γιὰ νὰ βρῇ ὄχι τὴν κριτικὴν ἀλλὰ τὴν ἠγῶν τῶν ιδιῶν του ιδεῶν! Εἶναι τόσο φυσικὴ ἀκόμη κι' ἡ νευρικότης κι' ἡ βιασύνη ἐκείνου πὸ θὰ πάρῃ μιὰ φράσιν ἀπὸ δῶ, μιὰ φράσιν ἀπὸ κεῖ, θὰ διαβάσῃ τούτη τὴ σελίδα καὶ θ' ἀφίσῃ τὴν ἄλλη γιὰ νὰ βγάλῃ συμπεράσματα ὀλότελα ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα πὸ θὰ ἔβγαζε ἂν διάβαζε ὑπομονητικὰ τὸ σύνολον!

Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, μιὰ κι' ἐρχόμεστε στὸ τόσο δύσκολον τοῦτο θέμα, ἄς μοῦ ἐπιτρέψῃ ὁ ἀναγνώστης ν' ἀρχίσω μὲ μιὰ πρότασιν πὸ τὴν εἶχα κάμει καὶ σὲ μιὰν ἄλλην εὐκαιρία(2). Νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀνάγνωσιν μόνον ἐκεῖνος πὸ ἔχει τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβάσῃ ὡς τὸ τέλος τὴν σειράν τῶν ἀρθρῶν πὸ θὰ ἀφιερώνωνται στὸ κοινωνικὸ ζήτημα καὶ τότε μόνον νὰ βγάλῃ τὰ συμπεράσματά του, ὅταν θὰ ἔχῃ συμπληρώσει πέρα γιὰ πέρα τὴ μελέτη τῆς ὅλης σειρᾶς.

κτῆρες 1946 σελ. 209. Καὶ τὴν ἀνατυπωμένον στὸ τεῦχος «Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ» (Ἐκδόσεις Λαμασκοῦ) σελ. 27.

(2) Στὸ ἄρθρον πὸ ἀναφέρεται στὴν προηγούμενη ὑποσημείωσιν.

(1) Βλ. τὸ ἄρθρον «Ἐνα ξεκαθάρισμα», Ἄ-

Μόνο στον ύπομονητικό οδοιπόρο που δεν «κατοικεί μακράν οδόν πορεύεσθαι» και μόνο στο τέρμα της πορείας αυτής, συνειθίζει να φανερώνεται η αλήθεια!

Β'.

Ἀπέραντο ἐχαρκτηρίσαμε τὸ κοινωνικὸ ζήτημα. Ἀλλά, φυσικά, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπέραντη καὶ ἡ ἔρευνά μας. Κάπως πρέπει, εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ καθορίσωμε τὸ πεδίο της μὲ κάποια ὄρια, νὰ καθορίσωμε τὸ κοινωνικὸ ζήτημα ὅπως θὰ τὸ ἐξετάσωμε στὴ μελέτη μας αὐτῆ. Γιὰ νὰ συνεννοηθοῦμε λοιπὸν ἀμέσως, ὡς πρὸς τὸ τί πρόκειται νὰ μελετήσωμε σὰν κοινωνικὸ ζήτημα, ἄς ἀποσαφηνίσωμε ὅτι ἡ ἔρευνά μας ἀντικείμενο θὰ ἔχη τὴν σύνθεσι πὺ παρέχουν τὰ ἀκόλουθα τρία στοιχεῖα:

α) Τὸ πρόβλημα τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου εἰς οἰκονομικὰ ἀγαθὰ.

β) Τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ ρυθμοῦ, τῆς μορφῆς, τῆς ὀργανώσεως πὺ παίρνει ἡ συμβίωσις αὐτή.

γ) Ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν τῶν δύο προβλημάτων.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν προσπαθεῖ μόνος του, ὅπως ὁ Ροβινσὼν τοῦ γνωστοῦ μυθιστορηματος, νὰ βρῆ τὰ ἀγαθὰ πὺ θὰ ἱκανοποιήσουν τίς ἀνάγκες του. Τὴν προσπάθειά του αὐτὴ τὴν καταβάλλει μέσα σὲ μιὰ κοινωνικὴ συμβίωσι μὲ τοὺς συνανθρώπους του, πὺ διεξάγουν τὴν ἴδια προσπάθεια μ' αὐτόν, πολλὰ φορὲς σὰν ἀνταγωνιστὰ καὶ ἐχθροὶ του. Ὁ ἀγῶνας λοιπὸν, γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν ἀγαθῶν πὺ χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος, ἐπηρεάζεται, καὶ μάλιστα κατὰ μέγιστο μέρος κρίνεται, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ αὐτὴ συμβίωσι, ἀπὸ τὴ μορφή πὺ ἔχει πάρει ἡ συμβίωσις αὐτή, μορφή εἰρήνης ἢ πολέμου, ἐνότητος ἢ πάλης, ἰσότητος ἢ ἀνισότητος, ἐλευθερίας ἢ ὑποταγῆς. Κι' ἀκόμα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα γιὰ νὰ ἀλλάξη ἢ νὰ μὴν ἀλλάξη ρυθμὸ κι' ὀργάνωσι ἡ κοινωνικὴ συμβίωσις, νὰ πάρη ἢ νὰ μὴν πάρη τούτη ἢ ἐκείνη τὴ μορφή.

Αὐτὰ τὰ τρία στοιχεῖα καθορίζουν τὸ πεδίο στὴν ἔρευνά μας. Καὶ ἡ ἔρευνα αὐτή, ὅπως εἶπαμε πάρα-πάνω, δὲν πρέπει νὰ εἶναι μονόπλευρη. Διαφορετικά, ἔχομε ἀπὸ τώρα ἐξασφαλισμένη τὴν ἀποτυχία μας. Δὲν θὰ βροῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια θὰ βρεθῆ μόνον ὅταν ἡ ἔρευνά μας περιλάβη τίς ἀκόλουθες τέσσαρες, κύριες πλευρὲς τοῦ ζητήματός μας: Τὴν οἰκονομική, τὴν πολιτική, τὴν ἠθική καὶ τὴν φιλοσοφική-μεταφυσική.

Γ'.

Ἄς ρίξωμε τώρα μιὰ πρώτη ματιὰ στὶς τέσσαρες αὐτὲς πλευρὲς. Αὐτὸ θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ πάρωμε, εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀρχή, μιὰ πρώτη ἰδέα τοῦ ζητήματος πὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ στὴ σειρά τῶν ἀρθρῶν πὺ θ' ἀκολουθήσουν.

Πρώτη πλευρὰ εἶναι, εἶπαμε, ἡ οἰκονομική. Κι' αὐτὴ ὁμως πρέπει νὰ ἐξετασθῆ ἀπὸ δυὸ ἀπόψεις. Τὴν κινητικὴ καὶ τὴν στατική.

1. Ἡ κινητικὴ ἀποψις μᾶς παρουσιάζεται μὲ δυὸ εἰδικώτερες μορφές:

α) Σὰν πρόβλημα παραγωγῆς, ἀκόμη εἰδικώτερα, σὰν πρόβλημα πὺ ἀναφέρεται στὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς τρεῖς «συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς», τὴν ἐργασία. Καὶ μάλιστα τὴν ἐξηρητημένη ἐργασία, πὺ θεμελιώνεται στὴ σχέσι ἐργοδότη-ἐργάτου. Εἶναι, ἐπομένως πρόβλημα ἐξηρητημένης ἐργασίας.

β) Σὰν πρόβλημα κατανομῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ μάλιστα τῶν ἀγαθῶν πὺ εἶναι καρπὸς τῆς ἐξηρητημένης αὐτῆς ἐργασίας.

2. Ἡ στατικὴ ἀποψις εἶναι σχετικὴ μὲ τὴν κατοχὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, μὲ τὴν ἰδιοκτησία. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι κι' ἐδῶ ἔχομε δυὸ εἰδικώτερα προβλήματα, τὸ πρόβλημα τῆς ἰδιοκτησίας, γενικά, καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνισότητος στὴν ἰδιοκτησία.

Ἄν ξανακυττάξωμε τίς εἰδικώτερες αὐτὲς ἀπόψεις τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς, θὰ δοῦμε ὅτι ἡ πρώτη, ἡ κινητικὴ, ἀναφέρεται εἰς τὴν «διαδικασία τῆς παραγωγῆς»

τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, εἶναι δηλαδή, εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, ζήτημα σχέσεων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου. Στὴν ὀξύτερή του διατύπωσι τὸ ζήτημα ἀνάγεται στὴ θέσι τοῦ προλεταριάτου⁽³⁾ μέσα στὴν κοινωνία, καὶ τῶν διεκδικήσεών του.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ στατική μορφή πού ἀναφέρεται στὴν ἰδιοκτησία, καταλήγει στὸ ζήτημα πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν παράλληλη ὑπαρξί ἐκείνων πού ἔχουν πολλὰ καὶ ἐκείνων πού ἔχουν ἐλάχιστα ἢ τίποτε. Στὴν ὀξύτερή του μορφή τὸ ζήτημα αὐτὸ προβάλλει σὰν ζήτημα τῆς ἀνεχειρίας, τῆς πενίας, τῆς «φτώχειας», τοῦ «παουπερισμοῦ» (pauperismus)⁽⁴⁾.

Ἡ οἰκονομική αὐτὴ πλευρὰ συμπληρώνεται ἀπὸ τὴ θεώρησι τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος σὰν ζήτημα δυναμικοῦ. Τὸ ζήτημά μας ἐδῶ ἀνάγεται στὸ πῶς ἡ ρύθμισι τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων πού εἶδαμε, τῶν σχέσεων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, τῆς ἰδιοκτησίας κλπ. θὰ ρυθμισθοῦν μὲ τρόπο δυναμικὸ καὶ μάλιστα μὲ τὴ χρησιμοποίησι τῆς δυνάμεως πού λέγεται κρατικὴ ἐπιβολή. Ἡ πάλι, λοιπόν, γιὰ τούτη ἢ ἐκείνη τὴν διαμόρφωσι τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας, γιὰ τὴ ρύθμισι τῆς ἰδιοκτησίας, γιὰ τὸν τρόπο τῆς κατανομῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, παίρνει τὴ μορφή τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς κρατικῆς ἐπιβολῆς, μὲ ἄλλα λόγια,

γιὰ τὴν κατάκτησι ἢ τὴν διατήρησι τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ ζητήματός μας.

Δ'.

Παρ' ὅλες τὶς διαφωνίες καὶ τὶς ὀξυτάτες ἀντιθέσεις στὴν οἰκονομική καὶ τὴν πολιτικὴ πλευρὰ, ὅλοι συμφωνοῦν-τούλάχιστον δὲν διαφωνοῦν στὰ φανερά-ὅτι ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τοῦ ζητήματος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκονομική καὶ τὴν δυναμική-πολιτική. Εἶναι ἡ ἠθικὴ πλευρὰ. Φανερόνεται μπροστά μας ὅταν, στὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων πού ὅπως εἶδαμε παραπάνω ἀποτελοῦν τὸ κοινωνικὸ ζήτημα, προβάλλῃ ἡ ἔννοια, τὸ αἴτημα, τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ σωστοῦ, τῆς δικαιοσύνης. Εἶναι ἄρα γε σωστό, εἶναι ἠθικόν, εἶναι δίκαιο νὰ εἶναι ἔτσι ἢ νὰ εἶναι ἄλλοιῶς ἡ κατανομή τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ θέσις τοῦ κεφαλαίου κλπ.; Ἐδῶ, παραμερίζομε τὴ δυναμικὴ πλευρὰ, ἐδῶ κι' ὁ πιὸ δυνατὸς κάθεται στὸ σκαμνὶ καὶ κρίνεται. Κρίνεται τὸ κοινωνικὸ σύστημα πού ὑπάρχει, ὅπως, μὲ τὰ ἴδια κριτήρια, κρίνεται καὶ τὸ κοινωνικὸ σύστημα πού ἐπιδιώκεται μὲ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόγραμμα. Ἐτσι, ἡ πλευρὰ αὐτὴ μᾶς φέρνει στὸ ζήτημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Ὅταν ὅμως φθάσωμε ἐδῶ, δὲν μπορούμε νὰ σταματήσωμε ἐδῶ! Ὅταν θελήσωμε νὰ ἀνεβοῦμε πάρα-πάνω ἀπὸ τὴν ἀπλὴ οἰκονομικὴ νομοτέλεια ἢ σκοπιμότητα καὶ ἀπὸ τὴ γυμνὴ δυναμικὴ ἀναμέτρωσι καὶ βρεθοῦμε ἀναγκασμένοι νὰ ρωτήσωμε καὶ τὴ συνείδησί μας, νὰ κάμωμε ἔκκλησι στὴ φωνὴ τῆς συνειδήσεως τῶν συνανθρώπων μας, νὰ ἐπικαλεσθοῦμε τὸ κριτήριον τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ δικαίου, τότε θὰ δοῦμε, ὅτι μὲ μόνον τὸ νὰ λέμε ἔτσι, ἀόριστα, ὅτι εἶναι ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἠθικόν καὶ ὀρθόν καὶ δίκαιο τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ κοινωνικὸ σύστημα, δὲν εἶπαμε ἀκόμα τίποτα. Γιὰ νὰ σχηματίσωμε τὴν κρίσι μας πρέπει νὰ ἀναχθοῦμε σ' ἓνα βασικώτερον θεμελιακὸ κριτήριον κι' ἀπ' αὐτὸ θὰ ξεκινήσωμε γιὰ νὰ φθάσωμε καὶ στὴν εἰδικώτερον κρίσι γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύ-

(3) Χωρὶς νὰ μποῦμε σὲ λεπτολογίες πού δὲν μᾶς χρειάζονται ἐδῶ, μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς τὸ προλεταριάτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἐργάτες πού: α) δὲν διαθέτουν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐργατικά τους χέρια, βρίσκονται ἐπομένως στὴ διάθεσι τοῦ κεφαλαίου πού θὰ θελήσῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ χέρια αὐτὰ β) δὲν ἐλπίζουν, ἔτσι πού εἶναι τὰ πράγματι, ὅτι θ' ἀπορροῦν ποτὲ νὰ ξεφύγουν (ἴσως οὔτε τὰ παιδιά τους) ἀπὸ τὴ θέσι αὐτῆ.

(4) Ἡ «φτώχεια», ὁ pauperismus, διαφέρει ἀπὸ τὸ προλεταριάτο, κυρίως γιατί δὲν ἀποτὶ λεί ὅπως αὐτὸ «τίξι», εἶναι μᾶλλον μιὰ πραγματικὴ κατάστισι στὴν κοινωνία. Στὸ σύστημα τῆς μελέτης πού κάνομε ἐδῶ, ἡ ἔννοια τοῦ προλεταριάτου ἀνάγεται στὴν κοινωνικὴ μορφή τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος (συμμετοχὴ στὴ διαιδικασία τῆς παραγωγῆς καὶ κατανομῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν), ἡ «φτώχεια» ἀνάγεται στὴ στατικὴ μορφή.

στημα ή τοῦτο ή ἐκεῖνο τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο. Καὶ τὸ θεμελιακὸ αὐτὸ κριτήριον θὰ μᾶς τὸ δώσῃ ὁ φιλοσοφικός μας προσανατολισμός, ἡ κοσμοθεωρία μας, ἡ φιλοσοφικὴς καὶ μεταφυσικὴς μας ἀντιλήψεις. Σ' αὐτὲς ἐπάνω θὰ στηριχθῇ ἡ κρίσις μας, αὐτὲς θὰ μᾶς δώσουν τὴν «μείζονα πρότασι» τοῦ συλλογισμοῦ μας, ὥστε νὰ συμπεράνωμε, ὅτι αὐτὸ εἶναι δίκαιο καὶ ἐκεῖνο εἶναι ἄδικο, αὐτὸ εἶναι ἠθικὸ καὶ ἐκεῖνο δὲν εἶναι ἠθικὸ, αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ διατηρήσωμε καὶ ἐκεῖνο εἶναι κᾶτι πού πρέπει νὰ λείψῃ. Ἡ ἀκόμα εἶναι κᾶτι πού πρέπει καὶ τὴ ζωὴ μας ἀκόμα νὰ θυσιάσωμε γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχωμε, γιατί εἶναι ἀνώτερο-ἠθικὰ ἀνώτερο βέβαια!-καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ μας ἀκόμα.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἡ φιλοσοφικὴ καί, παραπέρα, ἡ μεταφυσικὴ πλευρὰ, παίρνουν καίρια σπουδαιότητα εἰς τὸ κοινωνικὸ ζήτημα. Τόσο πού, σὲ μιὰ νοθευμένη ἔκφανσι, συμβαίνει νὰ ὑποστηρίζονται μεταφυσικὲς ἰδέες ὅχι ἀπὸ ἀληθινὴ πνευματικὴ ἀφομοίωσι καὶ εἰλικρινῆ πεποίθησι, ἀλλὰ, ἀκριβῶς, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιβολῆς πού ἔχουν οἱ ἰδέες αὐτὲς μὲ τὶς ἀληθινὲς ἢ ὑποθετικὲς συνέπειές τους γιὰ τὴν ὅλη ἀντιμετώπισι τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος. Εἶναι γνωστὸ πὼς πολλοί, δυστυχῶς, ἐζήτησαν νὰ ὑποστηρίξουν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία ὅχι ἀπὸ ἀληθινὴ πίστι σ' αὐτὴν ἀλλὰ γιατί νόμιζαν πὼς μ' αὐτὴν θὰ δώσουν δικαίωσι σὲ ὠρισμένη κοινωνικὴ κατὰστασι πραγμάτων. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μεγάλες μάζες ἐργατῶν ἀσπάζονται τὸν ὕλισμό, ὅχι βέβαια γιατί ἐδιάβασαν τὸν Moleschott ἢ γιατί διαφωνοῦν μὲ τὰ πειράματα πού ἔκανε ὁ Driesch ἐπὶ τῆς ἀναπλάσεως ἰσθῶν καὶ ὀργάνων ἢ μὲ τὴν θεωρίαν τῶν Quanta, ἀλλὰ γιατί νομίζουν ὅτι μὲ τὴν ὕλιστικὴ μεταφυσικὴ θὰ ἐπιτύχουν καλύτερα τὶς οικονομικὲς διεκδικήσεις τους.

Ε'.

Εἶδαμε τὰ στοιχεῖα πού ἀπαρτίζουν τὸ κοινωνικὸ ζήτημα. Εἶδαμε τὶς πλευρὰς πού ἐμφανίζει τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ πού πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας ὅταν τὸ ἀντιμετωπίζωμε, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ἐπομένως νὰ μπορέσωμε νὰ βροῦμε τὴν ἀλήθεια ἐπάνω εἰς τὸ ζήτημα αὐτό. Μένει τώρα νὰ ἀρχίσωμε τὴν ἔρευνά μας, τὴν ἔρευνα τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, γιὰ νὰ βροῦμε καὶ νὰ ὁμολογήσωμε μὲ χριστιανικὴ ἀντικειμενικότητα καὶ παρρησία τὴν ἀλήθεια ἐπάνω στὸ ζήτημα αὐτό. Ἀκόμη εἰδικώτερα, ἀφοῦ ἡ ἔρευνά μας εἶναι μέρος τῆς ὅλης μελέτης τοῦ πὼς μποροῦμε νὰ φθάσωμε σὲ ἕναν ἀληθινὰ χριστιανικὸ πολιτισμὸ καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος πρέπει νὰ καταλήξῃ σ' ἕνα συμπέρασμα, ποιά θέσι πέρνει τὸ κοινωνικὸ ζήτημα στὸν πολιτισμὸ αὐτό.

Φανερὸ ὅμως εἶναι πὼς πρέπει νὰ ἀρχίσωμε ἀπὸ μιὰ κριτικὴ ἐπισκόπησι τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζουν τὸ κοινωνικὸ ζήτημα οἱ δυὸ κύριοι ἀντίπαλοι, τὰ δυὸ μεγάλα ἀντίθετα κοινωνικὰ συστήματα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά τὸ κεφαλαιοκρατικὸ, ὁ λεγόμενος καπιταλισμὸς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ σοσιαλισμὸς. Συνοπτικὴ βέβαια καὶ διαγραμματικὴ θὰ εἶναι ἡ κριτικὴ μας αὐτή, πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ ὅπως ἀρμόζει σὲ μιὰ ἐργασία πού γίνεται μὲ ἐπίκλησι τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Ὁ Χριστός, καὶ ἐπομένως ὁ χριστιανός, ἀποστολὴ στὸν κόσμον ἔχει «ἕνα μαρτυρῆσι τῆ ἀληθείας». Καὶ μιλώντας γιὰ τὸ κοινωνικὸ ζήτημα, ὁ χριστιανός θὰ βάλῃ τὸ χεῖρ στὴν καρδιά του καὶ μὲ ὁδηγὸ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ τὴ χριστιανικὴ του συνείδησι θὰ ἔλθῃ νὰ καταθέσῃ σὰν μάρτυς γιὰ νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια «μόνον τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅλην τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς φόβον καὶ χωρὶς πάθος».

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ